

« Կը փակեն հատորը, 683 իջն մինչեւ ի 697, երկու ցանկը, մին՝ լատին եւ փռանկ անուանց, միւսն՝ արաբ եւ ասորի բառերու. մենք եւս կը թողունք զայն, շնորհակալ լինելով հեղինակին իւր երկար եւ այդինչաւոր աշխատութեան համար, եւ իրեն եւ զբոլոր իշխանք, բարեան տեսութիւն » :

Հ. Բ. Թորոս.

ՆՄՈՅՇ ՄԸ ՀԱՅ ԿԵՆՌԱՆԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Շար. տես յէջ 188)

ՅԱՐԿԱՆԹ ԺՈՒՆՆԱՆԻՔ գիտելու հայրեւոյց Ժամանէն վաղեմի եւ խորհրդաւոր հաւելքը, Աղանիւն :

Սա է որ նոյեան տապանին ահաբեկ ապարտանելոց՝ ձիւնոյ ճիւղ մը ի կրպիւն՝ հաշտութիւն կ'առեալ եւ խաղաղութեան դառը կը բանայ :

Աղդ իւր պաշտօնը մոռացած է, նոյն խաղաղանիւն ճիւղը թողուցած է իւր կողմն եւ քաշուած անտառներուն մէջ, ուր կ'ողբայ մեղմամզիկ վաւուռներով իւր սիրուն հայրեւոյցի սրտամկիկ կսկիծները, Աղանուռնաց մեծ ցեղին շիջումը, եւ մերթ՝ իւր մեղու աշուրները զվզ ի զուարթ երկինքը պիշ ունելով՝ շնորհակալիս կ'ուղղէ առ Նարեկազնի Գրիգորիոս, որ յարաւթին պարզեց իրեն՝ եւր խորովեալ՝ կեր պիտի լինէր անոր հիւրոց :

Հայրենիք տակաւին ջերմ սիրով կը գորգարայց ասոր վրայ, կը զրուսաւ զայս « Աւետարան Հայաստանի » նուագովն. հայրենիք ասոր « Հրաւերներ... » կ'առնու « Ողջուններ, սղոյն նոր փառաց »... Հարկ չէ ըսել, թէ սոյն անմեղութեան եւ գեղեցկութեան, յատկանիւն հաւիւն հայրեւոյց ամէն կողմերը կը գտնուին, որ արդէն իսկ ընթերցողաց ծանօթ է. այլ համառօտի գիտենք արդ թէ ինչպէս հեղինակներն կը գտնեն զայս :

Սպիտակ եւ անոյշ աղանիւն ի սուրբ Գիրս յատկապէս յիշատակուած եւ հանդիսացած է : Ողմանաբղուն կը նուագէ. « Տայք ոք ինչ թեւ՝ որպէս զաղանոյ՝ գի թոյէի, վերանայի, եւ հեռացեալ դադարէի յանապատի* » : Երգ երգոցն կ'երգէ. « Արի եկ, մերձաւոր իմ, զեղեցիկ իմ, աղանի իմ, եւ եկ դու աղանեակ իմ ընդ հովանեաւ վիմիդ տա պատուարաւ պարուպիդ ** » :

Այսպիսի եւ այլ վտեմ բացազանութեամբ՝ Եհովայի բնարեալ ժողովար՝ շատ անգամ յայտնապէս կու աան աղանոյ գեղեցկութեան, անմեղութեան եւ միամտութեան յատկանիւնք :

Աղանոյ անուամբ՝ դիւայն սուրբինան Զապէլ, իւր կենտոյ վերջին պահուն յերկնաւոր հրաւերի ձայնը կ'առնու. « Եկ, Աղանի իմ, սիրելի իմ » : զայս կը վկայէ ազգային դիւանապար մը*** :

Երկինային մթնոլորտէն օրբեքնի հագւոց օրբարար Հոգին աղանոյ կերպարանօք կ'իջնէ յայլա Թարգմանեա սոյն դորբնական էակին վերեւ, ուր նոյն պահուն կը հաստաւ աւր մկրտութեան սրտաշարժ խորհուրդը. առաւ եւ այլուր եւ միշտ՝ հանձնարոյ եւ իմաստութեան աղբիւրն կ'առնու այս մեր թոյնեկին կերպարանքը :

Մինչդեռ քրիստոնէութիւնը կը դրուստէ կը փառաւորէ մեր աղանեակը, անդին վաս հեթանոսութիւնը զինքը խռնարի ստրուկ մի կ'ընէ ամենէն պիղծ եւ վատաբանութեան գիցուելոյն, երբ զայն բազմեղբնեւթի մարդարտադարն եւ ոսկիապատ կառքի մը վրայ՝ ամպէ յամպ թողնել կու տայ նորա նագելի թեւերով :

Այսքանով հերիքանալը աղանոյ փառաց վրայ ունեցած ծանոթութեամբ, քիչ մ'այլ իւր բարբր գիտենք :

Սիրուն աղանին օրչափ կը զարմացնէ եւ կը հրապարէ զմեզ՝ երբ զինքը նիւսանք իրր մի քաջ եւ անմղար օտարան :

* Սղ. Կ. Դ. 1 :

** Երգ երգոց. Բ. 14 :

*** Վասորամ գիւանադպիր արքունի յիշապակարանաց :

դակ : Ռ'ըբան արագաթոխյ, և ինչպիսի է զորա բնազդական կարողութիւնն :

— Անշուշտ ոչ միայն պատմաբանին՝ այլ և իւրաքանչիւր ուսումնասիրի ուղեղին մէջ՝ տակաւին չէ մտած Գաղղիոյ յետին պատերազմի յիշատակն : Պարիզ ողբալի վիճակի մէջ է, միշտ հանրութեան վատ և պաղ համարուած ժողովուրդ մը՝ արդ կը պաշտօրէ կը ուժեղանայ համակրելի ազգին մայրաքաղաքը : Պատերազմն յուզեալ է, պարիզցիք ձմրան մառախլապատ հորիզոնին մէջ ազգի ազգի վշտերով կը տագնապին, սովի՝ այլ մանաւանդ բարոյական խռովութիւնն որ քան զանոնք անցեալիս է՝ կ'ընկնէ խեղճ ժողովուրդը : շուտին լուր մի մայրաքաղաքէն՝ զաւառք, քաղաք և դիւղք, ուր հայրերն, մայրերն, կանայք, նաև աղայք ալիոգորմ վշտաց մէջ կը տառապին ողբալով՝ Բնչ եղաւ Պարիզ, Բնչ եղան մերայինք : Հնոց և հրապիտոց բոլորակ մը, անանցանելի բոլորակ մը կը բաժնէ զպարիզցիս իրենց սիրելի հայրենակիցներէն և բովանդակ աշխարհներէն : Ահա օդապարիկ մը Պարիզու շէնքերէն վեր կը բարձրանայ, քաղաքացուց աշերտ ուրախալի յուսով անոր ուղղուած են, զորա մէջ կան քաջ նամակատար աղանիներ, որոնք արդ լուրեր պիտի տանին հայրենակցաց և փոխադարձաբար պատասխաններ պիտի բերեն իրենց սիրելի տեարց զարմանալի եղանակաւ : Քաղաքին զարհուրելի պատուարէն դուրս կ'ելնէ օտապարիկն, քիչ ժամանակէն աղաւսիք ասոր անոր ձեռքը կը հասնին, պանդուխտ կամ զաւառակից գաղղիացիք կը զետեղեն նոցա ձիւնափայլ թեւերուն ներքե թղթոյ նոբը և փոքր թերթիկներ՝ զանձք նամակաց, զորս նոքա պարիզցեաց պիտի հասցընեն՝ իւր հաւատարիմ նամակաբաշիք : Կ'արձակուին աղանիներն, մթնշուղտի մէջ նոքա պարուածն կը ձախերն, երբ կը բարձրանան կը մեծցընեն իրենց բոլորակը, յանկարծակի կ'ուղղեն իրենց թռիչք զէպ ի հեռի և անուես որմէր՝ ուր կան նոցա բոյնիւրն :

— Ոչ մի աշխարհագետ աստից կանխաւ զըծած էր իրենց կատարելիք ճանապարհը : ոչ մի նշանակէա կ'առաջնորդէր զաստիք եթեւրական միջոցին մէջ, ինչպէս արաբական ուղ-

տապանը յառապատու : Աշխարհագրութիւնը նոցա բնազդման մէջ կայացած է : Նոցա միտքըն կամ յիշողութիւն իրենց կողմնացոյցն է, ինչպէս ալեծուփ ոլիկանոսներու մէջ՝ փոքրիկ մագնիսի կտոր մը առաջնորդ է նաւաբեկեղոց :

Այս սքանչելի սուրհանդակներն մի քանիք բարեբախտաբար կը իրադատանան ուղիղ զծով զէպ ի Պարիզ, այնպիսի արագութեամբ՝ որուն անկարելի է հաւասարել ճեպընթաց շողեկառք մի : այլք ևս առողջ տեղերնին կը հասնին, բայց նուազ արագութեամբ : մի քանիք մեռած կամ վիրաւորուած կը հասնին կ'ինկնան պաշարեալ քաղքին հողին վրայ :

Բայց, աւաղ, նոքա պարիզցեաց չեն աւետեր զյաղթութիւն՝ ինչպէս երբեմն Մարաթոնի զինուորք, այլ կը կրեն իրենց արեւնաթմաթախ փետրոց ներքէ՝ պատասխանիք նամակաց, տոմսակներ՝ իրենց քաջատառութեան և դիւցազնութեան վստահացեալ :

Ըստ լրագրաց քաղաքական լրոց՝ աղաւսիք նաև անցեալ տարի սոյնպիսի սուրհանդակութեան մէջ էին, հայրենակցաց ամենէն տագնապալի ճգնաժամին մէջ, նոմսակներ, լրեր կը տանէին կը բերէին մարտանաւերէ զէպ ի Օսմանեան պաշտօնական գրուսն . . .

Այսինքն այժմ ոչ միայն պատերազմի ժամանակ սուրհանդակութեան պաշտօնին կը կատարեն, այլ նաև իրենց այս զարմանալի ձիրքով օգնութեան կը հասնին անկողնոյ մէջ կիսամեռ խեղճ հիւանդաց : այսպիսի լուր մը գիտական թերթ մի* մեզ կ'աւանդէ, զոր պատշաճ կը համարիմք հաղորդել ընթերցողաց, քանի որ նպատակնիս էր դիտել աշխարհի բարքն :

Աժմ ակոխախցի բժիշկ մը շատ հիւանդներ ունենալով, այցելութիւնները կատարով կը կատարէ, օրուան մէջ անթիւ այցելութիւն կ'ընէ : Սա սովորութիւն ըլլած է իրեն կառքին մէջ զանազան ճանապարհորդ աղանիներ կրելու : Խփպողական պահուն ազնիւ բժիշկն անոնցմէ մին կ'արձակէ որ զեղազիրը տաւնի : Երբ աղանին իւր բոյնը կը հասնի, բժիշկին ծառաներէն մին աղանու թեւերուն ներքե կը նայի և կ'առնու զեղազիրը և

* Progresso 4 մարտ 1897 յէջ 65 :

անդէն կը տանի զեղագործին, որ շուտով զեղը սպարափառելով հիւանդին կը հասցընէ :

Բաց աստի սոյն համակրելի բժիշկն օտւորութիւն ըրած է մի կամ երկու աղանի թողուլ հիւանդներու քո, գուշակելով որ կրնան յանկարծակի ծանրանալ. արդ երբ անպատճառ կարեոր կ'ըլլայ բժշկին այցելութիւնը՝ կ'արձակեն աղանին, խնդրադիր թե ին կապելով, և հա՛ն անդէն բժիշկը այցելութեան կ'երթայ :

Թողունք աղանին, իւր փառքն և բարքն այլ, և չի մոռնանք յիշել թէ հայրենիք՝ ընդեւ աղանինբէն զաս ունի ևս իւր շատ նշանաւոր գաւառաց անտառներուն մէջ վայրենի աղանիններ, որք կոչին Հաւիտայ կամ Հօփաշ, սորա ամենէն շատ կը գտնուին Տիգրանակերտի մէջ ուր Պօսան կոչուի, ի էլարին, Արցախու կողմերը, ի Վան, ի Սերաստիա, ի Պարսկահայս՝ մանաւանդ ի Սալմաստ :

Պերճատեսիլ և յոյժ գեղափետուր Տարակն՝ որ չէ աղանին, այլ նորա կարգէն մի այլ տեսակ թռչուն, ի հայրենիս ամենուրեք կը տեսնեմք և աւելի Արարատայ և Արցախու կողմերը կ'ախորժի բնակիլ. աս ճիշդ պարկեշտ և սրբակիւց արեգայի նման կը ճգնի մերթ անտառներուն մէջ, մերթ ի ծերպս քարածայտից, ուր կ'ընկերէ մարասիրտ արեգային և նորա եռանդուն սաղմոններուն հետ զաշնաւորելով իւր ողբական միօրինակ զհուլիսն մնչիւնները կը փառաբանէ իւր Արարիլու Արարատայ ստորոտի անտառներէն բարձրանալը բարձրադիր վայրերն՝ մտնենք նորա մութ անտառներուն մէջ, հոն կը գտնեմք բնաշխարհիկ հաւ մի զոր արարատեանք կոչեն խոշուսգ կամ վայրի աղլոր, զորա երկայն մորուքն տեսնելուս՝ անդէն չի կարծենք զինքը հաւեղինաց գտնուած մի ծիծաղելի հրէշ, այլ զարմանալիք բնութեան :

Շարայարդի

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՊԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ վերայ առանձին գրքով հրատարակութիւն մը բնաւ եղած չէ ազգերնոս մէջ : Անոր սկզբունքները՝ որ իմաստասիրութեան ամենէն նոր խնդրոց կարգէն են՝ կանոնի ճշտով առանց զոշնջու չափ վերջնական տարագնէր ընդունուած չեն տակաւին : Այստե հանդերձ մեծ ժամեծ հեղինակք ընտիր կերպով ձառած են անոր այս ինչ կամ այն ինչ մասին վերայ : Կը մնար մեզ ուրեմն իւրաքանչիւր մասին համար դիմել այն ձեռքին մէջ ամենէն աւելի համբաւ ստացած հեղինակին, և շատ անգամ չքառակամանալով պարզ հետևողութեամբ՝ այն անցերը գրեթէ քարգմանօրէն փոխադրեցինք մեր երկասիրութեան մէջ : Այսպիսիք են՝ օրինակի համար՝ իտալիկ մեկնութեանց մեծ մասը, գեղեցկին ենթափայլական ընկոթեան նուիրուած էլերուն շատը, գեղեցկին աղբերքը, ևն : Անտարափոյս մեր անքառակամութիւնն ի նկատի առնելով՝ շատագոյն էր մեր հետևած հեղինակաց մին պարզապէս քարգմանել : Սակայն գեղեցկագիտութիւնը՝ մասնաւոր նպատակի կամ դրոշմեան մը ծառայելով՝ չանցած են ամէն բան իրենց դրոշմեան յարմարցնել, այլք գեղեցկագիտութեան մէկ կամ միւս մասին վերայ աւելի ձոխացած են, և ոմանք վերջապէս վերացական հայեցողութեամբք քառակամացած են, որք թէ և մեծ կարեւորութիւն կրնան ունենալ մասնագիտաց համար՝ այլ ոչսակողաց համար քառակամ ամփոփ չեն բռնիր :

Մեր հետևած հեղինակաց գլխաւորներն են. Cousin (Du Vrai, du Beau et du Bien), Laménais (Mélanges philosophiques), Jouffroy (l'Esthétique), Pictet (Le Beau dans l'art et dans la Nature), Lansing Raymond (The Art

